

PROKURATURA FAOLIYATINING HUQUQIY ASOSLARI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Jumaniyozova Gulposhsha Matnazar qizi

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch Davlat Universiteti "Ijtimoiy-iqtisodiy fanlar" fakulteti Yurisprudensiya yo`nalishi 248-guruh talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada prokuratura organlari faoliyatining huquqiy asoslari, ularning normativ-huquqiy bazasi hamda rivojlanish bosqichlari tahlil qilingan. Shuningdek, prokuratura tizimining huquqiy davlatni barpo etishdagi o`rni va ahamiyati yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *prokuratura, qonun ustuvorligi, huquqiy asoslar, huquqiy davlat, monitoring, islohotlar, prokuratura faoliyati.*

Аннотация: *В данной статье проанализированы правовые основы деятельности органов прокуратуры, их нормативно-правовая база и этапы развития. Также раскрыта роль и значение прокуратуры в построении правового государства.*

Ключевые слова: *Прокуратура, верховенство закона, правовые основы, правовое государство, надзор, реформы, деятельность прокуратуры*

Huquqiy davlat va fuqarolik jamiyatini barpo etishda qonun ustuvorligini ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi. Ushbu jarayonda prokuratura organlari alohida o'rin tutib, qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshiruvchi muhim davlat instituti hisoblanadi. Prokuratura faoliyati jamiyatda adolat, qonuniylik va huquqiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi.

Prokuratura faoliyatining huquqiy asoslari

Prokuratura organlarining faoliyati bir qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi prokuratura faoliyatining asosiy huquqiy poydevorini tashkil etadi. Konstitutsiyaning tegishli moddalarida prokuratura organlarining qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshirishi belgilab qo'yilgan.

Shuningdek, "Prokuratura to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuni prokuratura organlarining vazifalari, funksiyalari, vakolatlari hamda faoliyat yuritish tartibini aniq belgilab beradi. Ushbu qonunga muvofiq, prokuratura organlari jinoyat ishlarini yuritishda, tergov va surishtiruv ustidan nazorat qilishda, sud davlat ayblovini qo'llab-quvvatlashda hamda fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

Bundan tashqari, Prezident farmonlari, qarorlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar prokuratura faoliyatini takomillashtirish, uning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Dunyo amaliyotida prokuratura organlari maqomi ularning qanday vakolatlarga egaligi, qaysi hokimyat tarkibida ekanligidan kelib chiqib quyidagicha bo'lishini ko'rishimiz mumkin. -sud hokimiyati tarkibidagi organ; -ijro hokimiyati tarkibidagi organ; -biron-bir hokimyat tarkibiga kirmaydigan mustaqil organ; Ijro hokimiyati tarkibidagi organ sifatida prokuratura Adliya vazirligi tarkibida hisoblanadi.

Ular o'z faoliyatida uzviy bog'liq va hamkorlikda davlat huquqiy tizimining to'g'ri ishlashini ta'minlash borasidagi ishlarni amalga oshiradi. Sud hokimiyati tarkibidagi organ sifatida prokuratura odil sudlovni ta'minlash bilan bog'liq bir qator vazifalarni amalga oshiradi.

Hujjatga muvofiq, prokurorning sudda ish ko'rilishi jarayonida ishtirok etish tartibi ilg'or xalqaro standartlarga moslashtirish doirasida: Prokuror sud jarayonida ayblovdan voz kechgan taqdirda, reabilitatsiya asoslariga ko'ra jinoyat ishini tugatish; prokuror tomonidan taraflar murojaati mavjud bo'lgan holdagina, suddan ishni o'rganish uchun chaqirib olish; prokurorning fuqarolik va iqtisodiy ishlarning ko'rilishida o'z tashabbusi bilan ishtirok etishini chegaralash nazarda tutilmoqda. Bundan tashqari, Farmon bilan sudda ishlarni ko'rishda inson huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va taraflarning tortishuvchanlik tamoyilini amalda ro'yobga chiqarish maqsadida jinoyat ishlari bo'yicha sudlarda dastlabki eshituv instituti joriy etiladi. Shuningdek ular qonunlarga zid bo'lgan sud hujjatlariga protest keltiradi.

Konstitutsiyaning 144-moddasiga muvofiq prokuratura organlarining yagona markazlashgan tizimiga O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan lavozimiga tayinlanadiga Bosh prokurori boshchilik qiladi. Viloyat, tuman, shahar prokurorlari Bosh prokurori tomonidan tayinlanadi va vakolat muddati besh yil. Qoraqalpog'iston Respublikasining prokurori O'zbekiston Respublikasining Bosh prokurori bilan kelishilgan holda Qoraqalpog'iston Respublikasining oliy vakillik organi tomonidan tayinlanadi. Prokuratura organlari o'z vakolatlarini har qanday davlat organlari, jamoat birlashmalari hamda mansabdor shaxslardan mustaqil ravishda, faqat qonunga bo'ysungan holda amalga oshiradilar.

Prokuratura organlarining faoliyatiga aralashish taqiqlanadi. Prokurorning faoliyatiga g'ayriqonuniy ta'sir o'tkazish, to'sqinlik qilish va uning talablarini bajarmaslik belgilangan tartibda javobgarlikka sabab bo'ladi. Prokuratura organlarining markazlashgan tizimiga boshchilik qiladigan Bosh prokuror O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan tayinlanadigan va lavozimidan ozod etiladigan birinchi o'rinbosari va o'rinbosarlariga ega bo'ladi.

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasida bosh boshqarmalar, boshqarmalar va bo'limlar tashkil etiladi. O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurorining katta yordamchilari va yordamchilari, bosh boshqarmalar, boshqarmalar, bo'limlarning boshliqlari, ularning o'rinbosarlari, katta prokurorlar, prokurorlar, alohida muhim ishlar bo'yicha katta tergovchilar va alohida muhim ishlar bo'yicha tergovchilar O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori tomonidan lavozimiga tayinlanadilar va lavozimidan ozod etiladilar.

Prokuratura organlarining prinsiplari huquqiy tizimning asosiy qoidalarini belgilab beradi va ularning faoliyatini tartibga soluvchi asosiy yo'nalishlarni ifodalaydi. Har bir huquqiy tizimda prokuratura o'zining funksiyalari va vazifalarini bajarishda bir qator muhim prinsiplar asosida harakat qiladi. Prokuratura organlari faoliyatining asosiy prinsiplari: birlik, markazlashganlik, qonuniylik, mustaqillik va oshkoralik hisoblanadi. Birlik prinsipi deganda, prokuratura organlari Bosh prokuror rahbarlik qiladigan yagona markazlashgan tizimini tashkil etishi, quyi turuvchi prokurorlarga va Bosh prokurorga bo'ysunishi hamda hisobdorligi asosida faoliyat ko'rsatishi tushuniladi. Markazlashganlik prinsipi deganda, prokuratura organlarining O'zbekiston Respublikasi Bosh prokurori rahbarlik qiladigan yagona markazlashtirilgan tizimini tashkil etilishi tushuniladi.

Qonuniylik prinsipi prokuratura organlari ishini tashkil etishda muhim ahamiyatga ega hisoblanadi. Mazkur prinsipning mazmuniga ko'ra, prokuratura organlarining xodimlari o'z faoliyatida O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi hamda boshqa qonunlarning talablariga aniq ro'ya etishlari va ularni bajarishlari shartligida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga prokuratura organlari Konstitutsiya va boshqa qonunlarda zimmasiga yuklatilgan vazifalarni bajarishda faqatgina qonunlarda belgilangan vakolatlardan, usul va vositalardan foydalanadilar. Prokuratura organlarining qonunchilik ijrosini ta'minlash borasidagi mas'uliyatini yanada oshirish hamda 2017 — 2021-yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasi so'zsiz amalga oshirish maqsadida: 1. Jamiyatda qonuniylikni mustahkamlash hamda demokratik, ijtimoiy-iqtisodiy islohotlarni ro'yobga chiqarishga, inson huquq va erkinliklarini ishonchli himoya qilishga qaratilgan qonunlarning so'zsiz ijro etilishi ustidan samarali nazoratni amalga oshirish orqali "Xalq manfaatlariga xizmat qilish" prokuratura organlarining ustuvor vazifasi etib belgilandi va bunda: birinchidan, hududlarni kompleks ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish dasturlarini so'zsiz bajarishni, amalga oshirilayotgan islohotlarga to'siq bo'luvchi omillar va tizimli kamchiliklarni aniqlash hamda bartaraf etishni; uchinchidan, aholi bilan to'g'ridan-to'g'ri ochiq muloqot o'rnatishni, fuqarolar murojaatlarini o'z vaqtida hal qilishni, aholining huquqiy madaniyatini oshirishni, jamiyatda qonun buzilishiga nisbatan muhosibatni shakllantirishni; to'rtinchidan, profilaktika tadbirlarining, ayniqsa voyaga yetmaganlar va yoshlar o'rtasidagi tadbirlarning ta'sirchanligini, huquqbuzarliklar sodir etilishining sabab va shartsharoitlarini o'z vaqtida aniqlash hamda bartaraf etishni; beshinchidan, kam ta'minlangan oilalarni manzilli ijtimoiy himoya qilishni, yangi ish o'rinlari yaratish dasturlarini amalga oshirishni, ish haqi, pensiya, stipendiya va nafaqalarni o'z vaqtida to'lashni; oltinchidan, malakali tibbiy yordam ko'rsatishni, aholiga arzon dori vositalari yetkazishni, ta'lim jarayonining sifati va ta'lim muassasalarida o'quvchilar davr matini hamda ularning bo'sh vaqtini mazmunli tashkil etishni; yettinchidan, fuqarolarga arzon uy-joy ajratishni, uy-joy sotib olish uchun, birinchi navbatda, yosh oilalar, yetim bolalarga kredit resurslaridan foydalanish imkoniyatini yaratishni, sifatli kommunal

xizmat ko'rsatish va hisob-kitoblarni o'z vaqtida amalga oshirishni; sakkizinchidan, tabiiy resurslar, yer maydonlaridan maqsadli va oqilona foydalanishni ta'minlashga asosiy e'tibor qaratildi.

Prokuratura organlarining faoliyati bir qator normativ-huquqiy hujjatlar bilan tartibga solinadi. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi prokuratura faoliyatining asosiy huquqiy poydevorini tashkil etadi. Konstitutsiyaning tegishli moddalarida prokuratura organlarining qonunlarning aniq va bir xilda ijro etilishi ustidan nazoratni amalga oshirishi belgilab qo'yilgan.

Prokuratura faoliyatining rivojlanish bosqichlari:

Prokuratura tizimining rivojlanishi tarixiy jarayonlar bilan uzviy bog'liq bo'lib, uni bir necha bosqichlarga ajratish mumkin.

Birinchi bosqich — sovet davri prokuraturasi bo'lib, bu davrda prokuratura asosan davlat manfaatlarini himoya qilishga yo'naltirilgan markazlashgan organ sifatida faoliyat yuritgan.

Ikkinchi bosqich — mustaqillikning dastlabki yillari bo'lib, bu davrda milliy prokuratura tizimi shakllandi. O'zbekiston Respublikasining mustaqillikka erishishi bilan prokuratura organlari faoliyatini milliy qonunchilik asosida qayta tashkil etish zarurati tug'ildi.

Uchinchi bosqich — huquqiy islohotlar davri bo'lib, prokuratura organlarining vakolatlari aniqlashtirildi, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish ustuvor vazifa sifatida belgilandi.

To'rtinchi bosqich — zamonaviy rivojlanish bosqichi bo'lib, unda prokuratura faoliyatida ochiqlik, shaffoflik, raqamlashtirish va xalq bilan muloqot qilish mexanizmlari joriy etilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, prokuratura organlari qonun ustuvorligini ta'minlashda, huquq-tartibotni mustahkamlashda va fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilishda muhim o'rin tutadi. Prokuratura faoliyatining huquqiy asoslarini takomillashtirish va uning rivojlanish bosqichlarini chuqur o'rganish huquqiy davlat qurish jarayonida muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi prokuraturasi to'g'risida qonun
2. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi
3. Konstitutsiyaviy huquq darslik.Husanov .O.T 2020
4. "Raqamli Prokuratura-2030" Strategiyasi
5. Prokuratura organlari kadrlarini tayyorlash,qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida PF-5438-son